

МИЛАН КОСТРЕШЕВИЋ

ИНСТИТУТ ЗА НОВИ ЗАВЕТ
ТЕОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ УНИВЕРЗИТЕТА У БЕРНУ
milan.kostresavic@gmail.com

УДК: 27-247.8-277
27-312.8/.9

ПРИМЉЕНО: 02. 3. 2018.
ОДОБРЕНО: 06. 3. 2018.

КАКО СУ МАРИЈА МАГДАЛИНА И АПОСТОЛ ТОМА ДОЖИВЕЛИ ВАСКРСЛОГ ХРИСТА ПРЕМА ЈН 20?

Сажетак: У описима догађаја после Христовог васкрсења еванђелиста Јован пружа два различита примера разумевања и прихватања нове Христове реалности. Први део рада анализира бригу Марије Магдалине због нестанка тела Господњег из гроба и њено неразумевање Христовог васкрсења у контексту мотива таме (σκοτία) те помоћ коју она прима од Христа у прихватању новог односа са Господом. Други део рада посвећен је реакцији апостола Томе на вест о Христовом васкрсењу те разматрањима да ли је реч о неверовању или неразумевању. Кроз читав рад провлачи се дискусија о различитом приступу васкрслог Христа својим следбеницима, чије разумевање и представља главни предмет ове студије. ► *Кључне речи:* васкрсење, Марија Магдалина, апостол Тома, васкрсна вера.

Двоструки однос васкрслог Христа према својим следбеницима предмет је многобројних расправа и претпоставки у савременој новозаветној науци.¹ У

¹ Познатије студије новијег доба које су се бавиле овим питањем су: S. M. Schneiders, "Touching the Risen Jesus. Mary Magdalene and Thomas the Twin in Joh 20", у: *The resurrection of Jesus in the gospel of John*, C.R. Koester (ур.), (Tübingen: Mohr Siebeck, 2008), 153–176; R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen: die Sinne im Johannesevangelium* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2017); G.W. Most, *Die Finger in der Wunde: die Geschichte des ungläubigen Thomas* (München: C. H. Beck, 2007); H. Stanley, „Undoubting Thomas. Recognition scenes in the ancient world“, у: *PRST* 33, 4 (2006), 435–447; A. Tschl-Erber, „Maria von Magdala — erste Apostolin“, у: *Neues Testament. Evangelien. Erzählungen und Geschichte*, I. Fischer (ур.) (Stuttgart: Kohlhammer, 2011), 362–382; A. Heindl, „Maria von Magdala und der auferstandene Jesus. Exegetische Hilfestellungen für den Umgang mit einem schwierigen Text“, у: *CPB* 124, 2 (2011), 103–106; A. Tschl-Erber, *Maria von Magdala: erste Apostolin?: John 20, 1–18: Tradition und Relecture* (Freiburg i.Br: Herder, 2007); M. Neubrand, „Eine Geschichte von Bewegungen. Maria von Magdala und die Begegnung mit dem Auferstandenen (Joh 20, 1–18)“, у: *Oleum laetitiae. Festgabe für P. Benedikt Schwank OSB*, B. Schwank (ур.) (Münster: Aschendorff, 2003), 99–108; S. Ruschmann, *Maria von Magdala im Johannesevangelium. Jüngerin. Zeugin. Lebensbotin* (Münster: Aschendorff, 2002); M. Motte, „Maria von Magdala und die anderen Frauen des Neuen Testaments“, у: *Die Bibel in der deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts. Band 2: Personen und Figuren*, H.

потрази за одговором на питање због чега је Тома имао могућност, чак и понуду Исуса, да га дотакне (Јн 20, 27), док је Марији Магдалини, у сцени раније, то исто експлицитно ускраћено (Јн 20, 17) појавило се до данас неколико различитих објашњења. На трагу неких ранијих, већ устаљених шаблона попут Никодима и Самарићанке или Марте и Марије,² научници су покушавали да као пример идеалног ученика истакну само једног од ликова, док су на другом гледали као на негативца. Ипак, као и са Мартом и Маријом, тумачи остају подељени у томе да ли Марија Магдалина или Тома нуде позитиван модел вере за читаоце.³ Неки сматрају да ниједан лик не обезбеђује позитиван пример правог одговора Исусу,⁴ док су други мишљења да еванђелист приказује оба лика као вредна хвале.⁵ Упркос томе, чак и летимичан преглед начина на који су ови ликови третирани у науци, указује на то да је важније да се разуме зашто им се Исус обраћа и одговара на различите начине.

Као и са овим другим паровима у Еванђељу, фокус на Исусовој прилагодљивости може да допринесе разјашњењу ове нејасноће. Не само да усмеравање пажње на Исусову педагогију елиминише питање бољег у целини, него такође износи на светлост дана могућност и значај напретка у оцењивању једног лика према другом, а посебно у контрасту једног према другом. Очигледно је да обоје не разумеју, да сагледавају догађаје са погрешне позиције, што не значи да читаоци не треба да их прате у даљем току приповедања. Исус се прилагођава њиховом стању и одговара различито, тако да сваки лик може да дође до исповедања потпуне вере у њега.

Schmidinger (yp.) (Mainz: Matthias-Grünwald Verlag, 1999), 454–491; I. R. Kitzberger, „Mary of Bethany and Mary of Magdala — Two Female Characters in the Johannine Passion Narrative. A Feminist, Narrative-Critical Reader-Response“, у: *NTS* 41, 4 (1995), 564–586; У српском говорном подручју вредно је споменути студију: В. Таталовић, П. Перић, „Приповест Јовановог Јеванђеља о Васкрсењу Христовом (Јн 20–21)“, *Српска теологија данас*, књ. 5: Зборник радова Петог годишњег симпозиона, уред. Р. В. Поповић (Београд: ПБФ, 14. децембар 2013), 11–21.

² Неколико античких и савремених тумачења карактера Марије, која често бива контрастирана са Томом, су: S. Bieberstein, „Maria aus Magdala (Joh 20, 1–18) — Interreligiöse, kulturelle und interkulturelle Lektüre“, у: *BiLi* 88, 1 (2015), 36–47; R. Bieringer, „Mary of Magdala and Jesus of Nazareth. A special Relationship in the light of John 20, 17“, у: *PIBA* 30 (2007), 1–14; A. Taschl-Erber, „Apostolin und Sünderin: Mittelalterliche Rezeption Marias von Magdala“, у: *Frauen und Bibel im Mittelalter. Rezeption und Interpretation*, A. Valerio (yp.) (Stuttgart: Kohlhammer, 2013), 41–64; W. Attridge, „Don't Be Touching Me: Recent Feminist Scholarship on Mary Magdalene“, у: *A Feminist Companion to John*, Amy-Jill Levine (yp.) (Cleveland: The Pilgrim Press, 2003), 137–159.

³ M. M. Beime, *Women and Men in the Fourth Gospel a Genuine Discipleship of Equals* (Sheffield: Sheffield Academic, 2003), 204–205; F. J. Moloney, *The Gospel of John* (Collegeville: Liturgical Press, 1998), 537; D. A. Lee, „Partnership in Easter Faith: The Role of Mary Magdalene and Thomas in John 20“, у: *JSNT* 58 (1995), 37–49; Robert G. Maccini, *Her Testimony Is True: Women as Witnesses According to John* (Sheffield: Sheffield Academic, 1996), 215; A. Reinhartz, „To Love the Lord: An Intertextual Reading of John 20“, у: *The Labour of Reading: Desire, Alienation, and Biblical Interpretation. Essays in Honor of Robert C. Culley*, Fiona C. Black / Roland Boer / Erin Runions (yp.) (Atlanta: Society of Biblical Literature, 1999), 65; Kelli S. O'Brien, „Written That You May Believe: John 20 and Narrative Rhetoric“, *CBQ* 67 (2005), 285.

⁴ O'Brien, *Written*, 285.

⁵ S. M. Schneiders, *Touching the Risen Jesus*, 160.

Циљ овог рада је да прикаже како се оба лика у овим сценама узласка не разумевају ни као једнако погрешна нити као имплицитно контрастирана, него пре свега сваки напредује на свој начин, без обзира на то колико различити могу бити. У сцени Јн 20, 1–18. 24–29 Исус се појављује и говори Марији и Томи на начин који их пре наводи него што их строго укоревља или осуђује. Исус примењује исти поступак који користи свуда, а то је метода постепеног увођења, изазивајући интересовање онога коме се обраћа и постављајући узбудљива питања. На крају ће се Марија Магдалина и Тома заједно јавити као личности чији се одговори и реакције међусобно разликују. Али захваљујући Исусовој прилагодљивости, једнако су погодан израз вере у васкрсење.

ΠΡΩΪ ΣΚΟΤΙΑΣ ΕΤΙ ΟΥΣΗΣ (20, 1) и МАРИЈИНО НЕРАЗУМЕВАЊЕ ВАСКРСЛОГ ГОСПОДА

Еванђелиста уводи Марију Магдалину као да читаоци већ знају ко је она, слично њеном појављивању у Синопси (Мт 27, 56. 6; 28, 1; Мк 15, 40. 47; 16, 1; Лк 8, 2; 24, 10). Пре сцене васкршњег јутра, она се појављује под распећем без коментара или детаља. Само се каже да стоји заједно са три жене, укључујући Исусову мајку (19, 25). Овде се открива веома мало о њој, јер читалац не зна ништа о њеним разлозима за долазак на место распећа, такође о њеној вези са Исусом, њеном менталном стању при његовом распећу или о неком таквом детаљу који еванђелиста врло често успутно даје. Ипак, еванђелиста приказује њен лик добрим делом дубље него Јн 20, а карактеризација која се даје суштинска је за разумевање Исусовог педагошког рада са њом.

Марија долази до гроба првог дана недеље и стиже рано, док је још мрак — σκοτία (20, 1). Упућивање на мрак тешко да је случајно, управо због присутности овог мотива и на другим местима у Еванђељу попут: Јн 1, 5; 3, 2. 19; 8, 12; 12, 35. 46; 13, 30; 19, 39. Као и код Никодима (ноћна посета у 3, 1–2), упућивање на мрак у 20, 1 не показује само пуко доба дана, него Маријино непросветљено разумевање Исуса.⁶ Ово постаје јасније када она, пошто угледа да је камен на гробу померен (20, 1), трчи Петру и ученицима и виче: „Узеше Господа из гроба и не знамо гдје га положише“ (20, 2).⁷ Она не успева да препозна да смрт Исусова није крај и као таква остаје у тами.⁸

⁶J. Zumstein, *Das Johannesevangelium* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016), 744. Опширније у: O. Schwankl, *Licht und Finsternis: ein metaphorisches Paradigma in den johanneischen Schriften*, (Freiburg i. Br.: Herder, 1995)

⁷P. S. Minear у својој студији (”We don’t know where...’ Joh 20, 2”, у: *Interp.* 30 (1976), 125–139) глагол у плуралу (οἰδαμεν) види као приказ колективног чуђења свих ученика, док би такође равно овоме могло и да се претпостави да се овај глагол односи на ранију традицију од неколико жена које обавештавају шта се десило на гробу као што је дато у синоптичкој паралели у вези са овим догађајем. У сваком случају, јасно је из оног што следи да четврти еванђелист поклања пажњу не женама генерално, него само Марији Магдалини.

⁸J. Zumstein, *Das Johannesevangelium*, 745.

Међутим, ове речи показују неке Маријине позитивне стране.⁹ Њен опис Исуса као Господа указује да га, као и други ученици, види као вредног поштовања. Могло би се претпоставити да га она види као Никодим или Марта у почетку, тј. као великог човека Господњег.¹⁰ Она такође има истакнуту улогу у томе што је била прва особа која је посетила гроб на васкршње јутро, иако еванђелист не даје разлоге за њену посету, чиме показује верност Исусу чак и у његовој смрти.¹¹ Двојака је карактеризација Марије: као верне следбенице и оне која ипак не схвата своје постављање међу актере у овој сцени. Коначно, као што чини касније у поглављу, Марија ће бити посредник важних информација према ученицима, иако ово прво обавештење (20, 2) има више везе са Исусовим одсуством него присуством.¹²

После кратке епизоде која се односи на Петра и ученике који су потрчали ка гробу (20, 3–10), прича се враћа на Марију и смешта је поново поред гроба (20, 11). Интересантно је да еванђелиста никад не обавештава читаоце како је Марији било са другим ученицима у 20, 2 назад на гробу. Као и њена имењакиња у причи, Лазарева сестра, Марија Магдалина стоји ван гроба и плаче (11, 31. 33). Једнако као и код друге Марије, плакање се тиче одбацивања чуда и одговора на то што она сведочи Исусову моћ — иако чак у драматичнијој форми него Марија из Витаније.¹³

Почиње тако што гледа у гроб (још увек плачући — 20, 11) те „видје два анђела у бијелим хаљинама гдје сједе, један чело главе а други чело ногу, гдје бјеше лежало тијело Исусово“ (20, 12).¹⁴ Присуство анђела је многе тумаче често остављало збуњеним, јер за разлику од анђела у синоптичким еванђељима (Мк 16, 6; Мт 26, 5–6; Лк 24, 5–7), двојица анђела у четвртном еванђељу не објављују васкрс. Они чак питају Марију: „Жено што плачеш?“ (20, 13). Марија овог пута говори о *свом* Господу (ἴσραὴν τὸν κύριόν μου 20, 13), те за разлику од 20, 2 сада казује у сингулару (οὐκ οἶδα 20, 13) чиме еванђелиста донекле

⁹ Као код: J. Clark-Soles, “Mary Magdalene: Beginning at the End”, у: *Character Studies in the Fourth Gospel: Literary Approaches to Sixty-Seven Figures in John*, Steven, A. Hunt / D. Francois Tolmie / Ruben Zimmermann (уп.) (Tubingen: Mohr Siebeck, 2013), 632–634.

¹⁰ Јн 3, 2; 11, 21–22. Такође обратити пажњу и на 6, 68; 13, 6; 14, 5; 8, 22. У свакој прилици ученици називају Исуса Господом, али показују мање од пуног разумевања његовог идентитета.

¹¹ Bieringer, *Mary of Magdala and Jesus of Nazareth*, 7; Heindl, *Maria von Magdala und der auferstandene Jesus*, 104; Lee, *Partnership*, 41.

¹² C. M. Conway, *Men and Women in the Fourth Gospel: Gender and Johannine Characterization* (Society of Atlanta: Biblical Literature, 1999), 186.

¹³ О њеном односу према Марији из Витаније вреди консултовати веома информативне и сдржајне студије: I. R. Kitzberger, *Mary of Bethany and Mary of Magdala*, 564–586; M. Motte, „Maria von Magdala und die anderen Frauen des Neuen Testaments“, у: *Die Bibel in der deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts. Band 2: Personen und Figuren*, H. Schmidinger (уп.) (Mainz: Matthias-Grünwald Verlag, 1999), 454–491.

¹⁴ Сцена гроба конституише другу инстанцу анђела у Јеванђељу, осим 1, 51. Постоје разлози да се предложи, као што неки јесу (нпр. Lincoln, *John*, 492), да појава анђела овде указује на испуњење Исусовог обећања Натанилу у 1, 51.

открива њен однос према Исусу.¹⁵ После ових речи анђели нестају исто тако изненада као што су се и појавили. Бар се тако чини на основу приче. Можда, као што су многи предлагали, укључивање анђела у исприповедани догађај јесте веза са традицијом која постоји код Марка, Матеје и Луке.¹⁶ Без обзира на то, ако је ово само надовезивање еванђелисте на традицију приче о васкрсењу која се преносила у његово време, зашто да се не иде корак даље и не укључи афирмација? Или, у најмању руку, зашто да анђели не постављају питање на исти начин како га постављају код Луке: „Што тражиш живога међу мртвима? Није овдје, него устаде.“ (Лк 24, 5–6а)? Код Јована анђели (слично Исусу у истом Еванђељу) постављају питање Марији да би је поколебали.¹⁷ Овде она види празан гроб и два човека у белом. Да ли их она препознаје као анђеле, еванђелиста не наводи, показујући тиме да се овде догодило нешто друго, а не плачка гроба или уклањање тела. Она треба да отвори очи и то види. Стога је питање које је Исус поставио и првим ученицима — „Шта тражите?“ (1, 38) — могло да кроз Марију изазове рођење вере у васкрсење.

Марија јасно показује да остаје у мраку чак и када је одговорила анђелима директно, скоро понављајући оно што је рекла двојници ученика: „Узеше Господа мојега и не знам гдје га положише“ (20, 13д). Још увек је ојађена због одсуства Исусовог тела, при чему везаност за Исуса постаје јаснија, јер се њен одговор једва разликује од оног ученицима. Но они говоре значајно другачије од ње. Уместо Господ она је назвала Исуса „мој Господ“ и уместо да укаже на опште незнање међу Исусовим следбеницима („ми не знамо“), она говори у једнини: „Не знам.“ Персонализован одговор у 20, 13 заједно са њеним плакањем појачава перцепцију читаоца о Маријиној жалости, али и напетост у причи у вези са реализацијом оног што се догодило са Исусовим телом, напетост која ће расти касније када она стоји на гробу и мисли да разговара са вртларем.¹⁸

Еванђелиста открива да ово није обичан вртлар него заправо васкрсли Исус, иако она не зна да је то он (20, 14)¹⁹. Када васкрсли Исус изговори своје прве речи, оне имају исти облик као и његове прве речи у причи, јер поставља

¹⁵ Овој теми посветио је пажњу у свом коментару: J. Beutler, *Das Johannesevangelium: Kommentar* (Freiburg: Herder, 2013), 522.

¹⁶ Посебну пажњу овој проблематици придаје Martin Lang у својој докторској дисертацији одбрањеној на Универзитету Хале — Витемберг. M. Lang, *Johannes und die Synoptiker: eine redaktionsgeschichtliche Analyse von Joh 18–20 vor dem markinischen und lukanischen Hintergrund* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999), 274.

¹⁷ Јован Златоусти, *In Joannem Homil.* 86. 1 (PG 59. 468).

¹⁸ Zumstein напомиње да 20, 11–13, 14–17 јесу оштрије паралеле, наглашавајући очигледне разлике између њих (Zumstein, *Das Johannesevangelium*, 751).

¹⁹ Ово следи опште познате сцене препознавања у антици, посебно оне постављене у врту, види: Heindl, *Maria von Magdala und der auferstandene Jesus*, 105; A. Fehribach, *The Women in the Life of the Bridegroom: A Feminist Historical-Literary Analysis of the Female Characters in the Fourth Gospel* (Collegeville: Liturgical Press, 1998), 157–172.

питање (1, 38). Овде он понавља питање анђела: „Жено што плачеш?“ Затим наставља: „Кога тражиш“ (τίνα ζητεῖς) (20, 15а)? Паралела са 1, 38 није случајна, али је питање другачије од оног првом ученику: „Шта тражиш?“ (τί ζητεῖτε). Тиме, као и у поглављу 20, Исус покушава да провоцира одговор код својих следбеника, постављајући питање које подстиче промишљање.²⁰ Када су први ученици чули питање, одмах су кренули до места на ком је Исус стајао (1, 39). Следећи догађај у причи већ помиње Андреја, који свом брату објављује новост о Месији (1, 40). Са Маријом је, међутим, подухват запео чак и кад питање анђела није ништа него пауза за размишљање. У одговору, трећи пут, Марија изражава своју бригу за тело Исусово (20, 15), несвесна да је баш он тај који јој се обраћа. Тиме, чак иако Исус прича са њом, Марија наставља да буде непросветљена, иако посвећена, иако њена везаност за тело Исусово изгледа погађа њену способност да препозна свог Господа. У овој краткој размени Исус ипак показује своје настојање да Марију постепено доведе до стања у коме га она препознаје.²¹

ОД НЕРАЗУМЕВАЊА КА ВАСКРШЊОЈ ВЕРИ

Моменат откривања Исусовог идентитета долази када Исус изговори Маријино име (20, 16а), на начин на који пастир дозива своју овцу (10, 3).²² Као што Јован Златоусти напомиње, Марија није била у стању да напредује виђењем. Исус јој се обратио да би помогао њен напредак.²³ Али када је једном изговорио њено име, моменат препознавања ју је преплавио. Тада Марија узвикује: „Ραββουνη!“ (20, 16).²⁴ Она га напокон препознаје и чини се да сада може наступити радосно удруживање Марије и учитеља.²⁵ Исус ипак не дели такво очекивање. Уместо тога, он мора довести Марију до финалног ступња њеног преобликовања. Иако су јој Исусове речи омогућиле препознавање на неки начин чудесне стварности његовог васкрсења, она још увек не схвата шта то значи за њу.

²⁰ Beutler, *Das Johannesevangelium*, 522; G. L. Parsenius, *Rhetoric and Drama in the Johannine Lawsuit Motif* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2010), 49–86; A. T. Lincoln, *The Gospel According to Saint John* (Peabody: Hendrickson, 2005), 493; Zumstein, *Johannes*, 745.

²¹ Јован Златоусти, *In Joannem Homil.* 86.1 (PG 59. 469).

²² Многи наводе да начин позивања Марије подсећа на дискурс Пастира у Јн 10, 1–30. Прво такво поређење налазимо у R. K. Bultmann, *Das Evangelium des Johannes* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957), 532, а следе га: C. K. Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990), 541; J. Ringleben, *Das philosophische Evangelium* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2014), 397; F. Siegert, *Das Evangelium des Johannes in seiner ursprünglichen Gestalt* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008), 608.

²³ Јован Златоусти, *In Joannem Homil.* 86.1 (PG 59. 469).

²⁴ Како Исусово питање Марији подсећа на 1, 38, и њен одговор њему подсећа на исту сцену: то је последњи пут када је Исус означен као *Учиџељ* у Јеванђељу, иако први долази од два ученика у 1, 39. Lincoln, *John*, 493.

²⁵ У овој сцени као одјек на ἀναγνώρισις, види: K. B. Larsen, *Recognizing the Stranger: Recognition Scenes in the Gospel of John* (Leiden: Brill, 2008), 203–205.

После њеног повика „Учитељу!“, када је препознала Исуса (20, 16), он јој отресито каже: „Не дотичи ме се“ (20, 17а). Сам контекст не пружа одговор на питање зашто јој је Исус изрекао такву забрану.²⁶ Тумачи су понудили неколико објашњења. Прво, читање одломка Мт 28, 9 као међутекста неке упућује на закључак да се Марија обвила око Исусових ногу у знак обожавања, а Исусове речи јој кажу да сада није време за обожавање.²⁷ Сматрамо да ово мишљење превише зависи од претпоставке о еванђелистином знању о специфичној синоптичкој традицији (Мт 28, 9) — претпоставке која ништа мање не превазилази информације које даје Јован. Друго распрострањено објашњење, иако, по некима, теолошки спорно, указује како је еванђелист у стиховима 20, 17, изразио концепцију вишестепеног прослављења по којој је Исус у граничној фази и тек треба да васкрсне.²⁸ Томе у прилог иде Исусова изјава у 20, 17: „Ја узлазим (ἀναβαίνω)“, која указује на догађај који се тренутно одвија.²⁹ Временом Исус посећује ученике (и касније Тому). Међутим, процес се завршава и он може да позове Тому да га додирне. Без одбацивања овог начина размишљања, контекст приче који претходи указује на то да три пута поновљена Маријина брига за Исусово тело упркос одређеним доказима васкрснућа води до закључка да су ове речи специфичне за Марију³⁰. Она хоће да га додирне, да опет има однос са њим као са учитељем, јер очигледно мисли да је видела оживљеног Исуса, са којим може да задржи исти однос као и пре догађаја страдања и васкрсења.³¹ Али, као што Тома прећутно потврђује у свом признању (20, 28), титула ῥαββουνί описује само мали део Исусовог идентитета. Његови следбеници више не треба да га схватају на исти начин као што су то чинили пре васкрсења. Исусова забрана Марији ово ставља у јасан фокус: она

²⁶ Bieringer, *Mary of Magdala and Jesus of Nazareth*, 12; Heindl, *Maria von Magdala und der auferstandene Jesus*, 105; Attridge, *Don't Be Touching Me*, 142.

²⁷ Нпр. J. Frey, “Ich habe den Herrn gesehen” (Joh 20, 18): Entstehung, Inhalt und Vermittlung des Osterglaubens nach Johannes 20”, у: *Studien zu Matthäus und Johannes*, U. Poplutz / A. Dettwiler (ур.) (Zurich: Theologischer Verlag, 2009), 277–78; P. Perkins, *Resurrection — New Testament Witness and Contemporary Reflection* (Garden City, NY: Doubleday, 1984), 176.

²⁸ Нпр. Heindl, *Maria von Magdala und der auferstandene Jesus*, 105; R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 290; Attridge, *Don't Be Touching Me*, 165–66; Brown, *John*, 2. 1014–16; Conway, *Men and Women*, 196–197. Као што Barrett наводи: Могући закључак јесте да је Јован веровао да се између 20, 17 и 20, 22 одиграло узношење или чак потпуно прослављење Исуса. Мора се ипак признати да он то не спомиње експлицитно, тако да витална чињеница треба да се остави као ствар закључка (K. Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, 542). Поред тога Thyen закључује да је сама поента овог места мање усмерена ка Марији а више ка читаоцу који мора да прихвати одсуство Исуса: (пустите га) са циљем да се искуси Исусово присуство (Hartwig Thyen, *Das Johannesevangelium* (Tubingen: Mohr Siebeck, 2005), 763).

²⁹ Attridge *Don't Be Touching Me*, 165–166, даје пажљиву одбрану овог становишта. Његово разумевање овог места имплицира да забрана сама по себи нема ништа са Маријом лично, него да је читава тежина ове изјаве теолошке природе и нема ништа (или у основи ништа) са наративном динамиком фрагмента.

³⁰ Reinartz, *To Love the Lord*, 20.

³¹ R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 290; Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, 542.

не треба да га додирне, јер стари начин односа са њим припада прошлости,³² те, према у новозаветној науци традиционално устаљеном мишљењу, забрана уједно представља и заповест Исусову Марији да иде и обавести његову браћу о овим догађајима.³³ Стога се Исус ангажује у вођењу својих следбеника, он узноси Маријино упорно гледање изван очигледног до узвишеног. Наступила је нова фаза у којој Исусови ученици њега препознају као да он заиста јесте и одговарају у складу с тим.³⁴

У неколиким моментима у Еванђељу потврђује се како су људи, у ствари, дошли близу препознавања Исуса у ономе шта он заиста јесте. Кад год би до тога дошли, отишли би и испричали другима. Једно од првих је сведочење Јована Крститеља у 1, 29. 36. Они који виде нешто важно у Исусу, говоре то сваком ко хоће да чује. Када су Андреј и Филип схватили Исусов значај, свако од њих је отишао и раширио вест (1, 40–41. 45). Након што је Самарићанка препознала Исуса као Месију, отрчала је свом народу и убедила их да дођу (4, 25–26. 28–29). Када је Марта дошла до свог чак делимичног препознавања Исусовог идентитета, отишла је својој сестри и позвала је да се упозна са њим (11, 27–28). И сада, Марија Магдалина схвата да Исус превазилази назив $\rho\alpha\beta\beta\omicron\nu\nu\iota$ и он јој тачно каже шта да уради: „Иди браћи мојој и кажи им“ (20, 17).

Марија послуша заповест и долази до њих, говорећи да је видела Господа ($\text{Е}\omega\rho\alpha\kappa\alpha\ \tau\omicron\nu\nu\ \kappa\upsilon\rho\iota\omicron\nu$), и преноси ствари које јој је он рекао (20, 18).³⁵ Прича о Марији Магдалини у 20, 1–18, необично структурирана са прекидом 20, 3–10, почиње и завршава се двома паралелама. Прво, Марија иде до гроба и налази га празног, преноси своје откриће ученицима, иако без разумевања значења (20, 1–2). У другом делу, међутим, са истом утученошћу она поново посећује гроб, али резултат ове друге посете се драматично разликује од оне прве.

³² Frey, *Ich habe den Herrn gesehen*, 278; Larsen, *Recognizing the Stranger*, 203–204; R. B. Crotty, “The Two Magdalene Reports on the Risen Jesus in John 20”, у: *Pacifica* 12 (1999), 165; R. F. Collins, *These Things Have Been Written: Studies on the Fourth Gospel* (Louvain: Peeters, 1990), 34–35. Међу онима који прихватају ову позицију је Moloney (*John*, 526) који препознаје да ово поглавље укључује Маријин развој у вери који се састоји од три развојна стадија на путу од неверовања преко тражења до конкретног веровања у Христово васкрсење. Нешто другачије виђење пак, износи D. E. Lee (*Partnership in Easter Faith*, 39) према коме се у овој причи препознаје другачија структура: прича се, наиме дели на три сцене са додатним закључком где кључну улогу игра дар Духа који је уоквирен са две сцене: индивидуални контакт са васкрслим Христом (20, 1–18 Марија Магдалина и 20, 24–29 апостол Тома).

³³ Слична заповест налази се и у Мт 28, 10 са једном јасном садржинском разликом: да иду у Галилеју где ће видети Васкрслог. Нешто другачије извештава Лк 24, 33 који говори о познању Васкрслог међу ученицима и њиховом међусобном окупљању и извештавању о Васкрсењу, са једном својом посебношћу која се огледа у одсуству заповести за објављивање Васкрсења. Опширније о овим поређењима у: M. Lang, *Johannes und die Synoptiker*, 277.

³⁴ Види: Јован Златоусти, *In Joannem Homil.* 86. 1 (PG 59. 469); такође и: David C. Fowler, “Meaning of ‘Touch me not’ in John 20, 37”, у: *BQ* 47 (1975), 20.

³⁵ Поред скоро дословног слагања са 1Кор 9, 1 ($\tau\omicron\nu\nu\ \kappa\upsilon\rho\iota\omicron\nu\ \eta\mu\acute{\omega}\nu\ \acute{\epsilon}\omicron\rho\alpha\kappa\alpha$) упореди такође и 1Кор 15, 5–8 и 1Јн 1, 1–3. Јован именује Марију као сведока васкрсења за разлику од Павла, који у 1Кор именује Петра. Петар се помиње тек у Јн 20, 8 у контексту васкршење вере „љубљеног ученика”.

Радије него да заврши плакањем и неспоразумом, она сада оставља гроб испуњен оним што су многи називали „васкршњом вером“³⁶ и одлази још једном ученицима са новостима. Она више није тако дирнута бригом за Исусово тело, пошто ју је Исус провео кроз забрану додиривања и новости о његовом успењу. Сада она схвата да њен учитељ није више тело нити је исти као пре, него је уздигнути и слављен Господ.³⁷ На тај начин, како је С. Dietzfelbringer запазио, Марија Магдалина је у позицији да игра водећу улогу у померању ученика од предваскрсне оданости до послеваскрсне вере.³⁸

АПОСТОЛ ТОМА ИЗМЕЂУ НЕВЕРОВАЊА И НЕРАЗУМЕВАЊА (20, 24–25)

Реаговање ученика на Маријину објаву, еванђелиста оставља неиспричаним, пошто Исус убрзо долази до њих, показујући мирно своје руке и ребра (20, 19–20). Овај податак да је он у ствари васкрсао води их до поновне радости (20, 20б), а Исус им одмах даје упутства да иду у свет (καθὼς ἀπέσταλκέν με ὁ πατήρ, καὶ ὡ πέμπω ὑμᾶς 20, 21). Пошто су примили Духа и снагу да опросте и задрже грехе (20, 22–23), изгледа да је њихова стаза ученика дошла до краја и сада су они апостоли.

У том светлу, Томино одсуство на васкршњој додели упутстава изгледа изненађујуће. Читаоци би пре направили претпоставку да су Тома, као и Петар и вољени ученици, и могуће чак и Марија, набројани међу οἱ μαθηταὶ у 20, 19. Међутим приповедач наводи, да Тома није био присутан када је Исус дошао (20, 24). Пошто су други ученици пренели Томи као што је њима Марија: „Видјели смо Господа“ (Ἐώρακαμεν τὸν κύριον) (20, 25а),³⁹ Тома даје свој познати одговор: „Ако не видим на рукама његовим ране од клинова, и не метнем прст свој у ране од клинова, и не метнем руку своју у ребра његова, нећу вјеровати“ (20, 25б). Он дакле не жели да само чује извештај других ученика, него жели сам да види и искуси да би могао да поверује. Значење Томиних речи овде је јасно: осим ако сам не додирне Исуса, не може да поверује у поруку ученика о васкрсењу. Као одговор, Исус ће се појавити пред њим, заправо ће прихватити Томин изазов. Тако поступајући, и њега ће превести од неверице до вере.⁴⁰

³⁶ M. Neubrand, *Maria von Magdala und die Begegnung mit dem Auferstandenen*, 102; D. A. Lee, “Turning from Death to Life; A Biblical Reflection on Mary Magdalene (John 20: 1–18)”, у: *Ecumenical Review* 50 (1998), 116; F. Collins, *Representative Figures*, 35.

³⁷ R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 289; J. Ashton, *Understanding the Fourth Gospel* (Oxford: Oxford University Press, 2007), 484.

³⁸ C. Dietzfelbringer, *Johanneischer Osterglaube* (Zürich: Theologischer Verlag, 1992), 18. Види такође и: S. Ruschmann, *Maria von Magdala im Johannesevangelium der Jüngerin — Zeugin Lebensboten* (Munster: Aschendorff, 2002), 236, 242, 248.

³⁹ Barrett, *Das Evangelium nach Johannes*, 543; Beutler, *Johannesevangelium*, 528; Zumstein, *Johannesevangelium*, 752.

⁴⁰ Много је написано у вези са портретисањем Томе. Поготово су вредне студије: R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 294–308; H. Stanley, „Un-doubting Thomas. Recognition scenes in the

Пре него што погледамо промену између васкрслог Исуса и Томе, било би од помоћи да испитамо Томино раније појављивање у Еванђељу. Ученик назван „близанац“ први пут се појављује у 11, 16. Тада, док Исус иде у Јудеју да подигне Лазара из мртвих, ученици први пут приговарају да одлазак у Јудеју може бити опасан (11, 8). Када им Исус каже да иде да пробуди Лазара, они га чак покушавају одвратити од тог пута (11, 11): „Ако је заспао, устаће“ (σωθήσεται) (11, 12). Исус остаје чврст у својој намери и охрабрује их на путу за Витанију, где ће слава Господња бити показана. То истовремено значи и Лазарево васкрсење, веру ученика и настанак Исусовог часа славе, тј. његову сопствену смрт. Несвестан свега овога, и препознајући једино опасност путовања у Јудеју, Тома одговара оданашћу, ако не и са дозом песимизма: „Хајдемо и ми да помремо са њим“ (11, 16). Остаје нејасно да ли је у речима „са њим“ Тома мислио на Исуса или Лазара. У слеђењу Исуса ипак постаје евидентна његова оданост до смрти.⁴¹

Друга сцена у којој се Тома јавља пре васкрсења јесте у оквиру опроштајних беседа. На почетку поглавља 14, Исус даје упутства ученицима о будућности, његовој и њиховој, у присуству Оца (14, 1–4). Исус као референцу наводи пут, како би и они то знали (14, 4). Тома на ово одговара више пријатељски: „Господе, не знамо куда идеш; и како можемо знати пут?“ (14, 5). Читалац може да има симпатије према Томи, можда сећајући се Исусових речи раније у Еванђељу о томе да други немају знање где ће Исус отићи (8, 14) и, чешће, да они не могу ићи с њим (8, 21; 13, 33–36). Овде Томине речи указују на врсту пријатељске искрености, вољу за повереним, чак и ако остају у тами. Другим речима, Тома се у својим кратким појављивањима јавља онако како је изгледао у својим ранијим сценама: одан, иако погрешно разуме.⁴²

У светлу ове две епизоде са Томом може се стећи нешто бољи утисак о личности која изгледа тако скептично међу својим друговима — ученицима у 20, 25. Иако не верује својим пријатељима — ученицима, то није нужно из неверовања него пре из постојаног недостатка разумевања.⁴³ Нико у Еванђељу пре

ancient world“⁴¹. Могуће је, према појединим истраживачима, да ова сцена долази као прекор тзв. Томиних хришћана из јовановске заједнице (April De Conick, “Blessed Are Those Who Have Not Seen” (Jn 20: 29): Johannine Dramatization of an Early Christian Discourse”, у: *The Nag Hammadi Library after Fifty Years*, J. D. Turner / A. McGuire (ур.) (Leiden: Brill, 1997), 381–398. Међутим, осећај да је четврто Еванђеље свесно супротстављено Томиним хришћанима било је на више начина снажно побијано у Christopher W. Skinner, *John and Thomas — Gospels in Conflict?: Johannine Characterization and the Thomas Question* (Eugene: Pickwick, 2009).

⁴¹ У својој исцрпној и информативној студији Т. Попп напомиње да је скоро свака сцена са Томом обележена вишезначно (Т. Попп, “Thomas: Question Marks and Exclamation Marks”, у: *Character Studies in the Fourth Gospel Literary Approaches to Sixty-Seven Figures in John*, S. A. Hunt / D. F. Tolmie / R. Zimmermann (ур.) (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013), 504–529).

⁴² Culpepper (*Anatomy*, 124) сматра Тому реалистом бистрог ока чак иако не разуме егзалтацију часа нити саму суштину васкрснућа. Он такође сматра да се Тома држи сувише близу са земаљским Исусом на начин сродан Марији Магдалени, што по свему судећи није само његов проблем. Његов проблем није присност *per se*, него његова упитна перцепција догађаја Исусовог часа.

⁴³ Bonney (*Caused to Believe*, 159) сматра да је Томина перспектива света, коју означава као реализам, показана у његовом односу према ранама, тј. његово подсећање да је Исус у ствари мртав.

успења не разуме Исуса. Чак и после, неколико их је видело знаке успења (Петар, љубљени ученик и Марија) или су чули вест о томе (ученици), али само је један од њих — „вољени ученик“ — рекао да верује иако није видео самог Исуса. Чак и ако се с правом на Тому гледа као на неверујућег у одсуству доказа о васкрсењу, претходне сцене у Јн 20 не показују да је он посебно отпоран на веровање. Свака од осталих личности у Јн 20 видела је нешто, многи су видели самог Исуса, и то пре исказивања васкрсне вере: вољени ученици су видели погребну одећу (20, 8–9),⁴⁴ Марија Магдалина је стајала у присуству васкрслог Исуса (20, 14–18), други ученици сведочили су да је Исус стајао међу њима, показујући им руке и стопала (20, 19–20).⁴⁵ Заправо, његови пријатељи, ученици Христови, дају најбољу паралелу за Тому: неко је први прогласио васкрсење Исусово (Ἐώρακα τὸν κύριον, 20, 18; Ἐωράκαμεν τὸν κύριον, 20, 25), али тек пошто се Исус појављује, нудећи знаке свог идентитета и васкрсења, како би они поверовали (20, 19–20. 26–27).⁴⁶ Ако ништа друго, својом изјавом у 20, 25 Тома само показује недостатак *васкрсне вере* у односу на друге личности које се појављују нешто раније у овом поглављу.

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΜΟΥ ΚΑΙ Ο ΘΕΟΣ ΜΟΥ (Јн 20, 28)

Исус се ученицима јавља и подстиче их да верују (20, 26–27).⁴⁷ У том позиву на веру Исус говори директно Томи, пошто је био присутан када је Тома изговорио речи у 20, 25. Он позива свог неверујућег ученика да поверује, нудећи као доказ управо ствари за које је Тома питао позивом: „Μή γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός“ (20, 27), чиме еванђелиста наглашава појачану интенцију васкрслог да свог последњег ученика доведе до веровања.⁴⁸ Многи су видели у последњем делу Исусовог одговора Томи снажан прекор.⁴⁹ Ипак, ово настаје више због

⁴⁴ Јн 20, 8 једно је од места која представљају повод за дискусије о односу *виђења* и *веровања*. Виђење је у овом случају, према R. Hirsch-Luipoldu (*Gott wahrnehmen*, 283), полазна тачка ка веровању, што се и из саме реченичне структуре да разумети будући да καὶ у 20, 8 и упућује на то да љубљени ученик види празан гроб и на основу тога — поверује.

⁴⁵ S. M. Schneiders, "Touching the Risen Jesus. Mary Magdalene and Thomas the Twin in Joh 20", у: *The resurrection of Jesus in the gospel of John*, C. R. Koester (ур.) (Tübingen: Mohr Siebeck, 2008), 160; C. Bennema, *Encountering Jesus: Character Studies in the Gospel of John* (Minneapolis: Fortress, 2014), 290.

⁴⁶ Bultmann, *Johannesevangelium*, 538; J. Frey, *Ich habe den Herrn gesehen*, 280; D. Moody Smith, *John* (Nashville: Abingdon, 1999), 384: Нема вере без виђења, тј. ако неко није виђен. Благослов (20, 29) је на основу чињенице да су Исусови ученици укључујући Марију Магдалену, видели васкрснуће Исуса и да су веровали у њега (20, 18; 20, 25. 28–29). У сваком случају, оно што су они видели резултирало је у вери иако нико није рекао: *видео сам и зајџо верујем*.

⁴⁷ Zumstein, *Johannesevangelium*, 765, напомиње да у овој сцени Исус узима сву иницијативу у изазивању вере код Томе.

⁴⁸ R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 298.

⁴⁹ Сам Христов позив Томи да га додирне остаје донекле у несагласју са ранијим местима у Јн: (οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα 7, 30) где је Исус експлицитно одбио да га додирну јер још није дошао његов час (ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ 7, 30).

претпоставке тумача који сматрају да је Тома остао скептичан, као и сталног уклапања са тумачењима Исусовог одговора Томи у 20, 29. Али ако Тома стоји једноставно као потпуније окарактерисан тип ученика који пропушта да поверује пре него што види Исуса, онда Исусове речи „μή γίνου ἄπιστος ἀλλὰ“ (20, 27) долазе више као апел него као забрана.⁵⁰ Исус пружа одговор овом ученику који претходно не схвата.⁵¹

Ипак, Исусов позив Томи да додирне његове ране и тако поверује многим читаоцима чини се у супротности са Исусовим понашањем према Марији пре овога у 20,17 (μή μου ἄπλου). Дозвољавање Томи да га додирне и оспоравање контакта Марији, довело је неке тумаче до тога да у јовановској мисли уоче градицију интимности са Исусом, где један од дванаесторице може да га дотакне, док Марија, женски ученик, не може.⁵² Друге могућности тумачења укључују призивање још једне од вишестепених глорификација, тако да Исус још није потпуно прослављен и Маријин додир био би проблематичан, док је глорификација већ завршена у тренутку када се Исус појављује пред Томом, па је тако и контакт допуштен.⁵³ Ипак постоји још једна опција: разлика није ни у Исусовом васкрслом стању (нужно) нити у нивоу ученика. Уместо тога, она настаје због различитих потреба двоје ученика — Марије и Томе. У том контексту приметна је теза коју је изнео С. F. D. Moule према којој је свакако једноставније објаснити Маријине речи, што значи да њој није требало да се прилепи уз учитеља, јер је он стварно са њом, и још се није повукао са видика. Насупрот томе, Томи је потребно да се на свом терену сретну и да му се понуди опипљив доказ — само да би се уверио у сам чин, да би могао да га дели. На овај начин контраст се смешта у домен потреба и околности у којима су ученици, а не у разлику у стању Господа између двају сусрета.⁵⁴

Марија се, како је већ напоменуто, понављеном бригом показује као превише дирнута Исусовим телом, и везана за свој претходни однос са њим. Његова наредба да га не додирује (или да престане са додиривањем) скреће њену пажњу на нову природу односа са учитељем и на његову нову реалност.⁵⁵

⁵⁰ Види дискусију о значењу речи ἄπιστος у већ споменитој студији S. Harstine, *Un-doubting Thomas: recognition scenes in the ancient world*, 435–447.

⁵¹ Према R. Hirsch-Luipold (*Gott wahrnehmen*, 290), Тома је раније показао невољност да прихвати Исусово васкрсење без виђења, додира, искуства. Исус сада преузима Томине замерке нудећи му прилику да сам за себе види, додирне, и осети. Сада када је препрека уклоњена, πίστις је могућност за Тома.

⁵² За варијанте овог становишта и њихове представнике види: Attridge, *Don't Be Touching Me*, 157–162. Нарочито напомену о улози Еванђеља у портретисању Марије као једнаке мушким ученицима што води до позиције да четврто Еванђеље (међу другим текстовима) представља супротност хијерархији учеништва које фаворизује мушке ђаке.

⁵³ *Die Finger in der Wunde: die Geschichte des ungläubigen Thomas*, 102; Attridge, *Don't Be Touching Me*, 163–166.

⁵⁴ С. F. D. Moule, “The Individualism of the Fourth Gospel”, у: *NovT* 5 (1962), 175.

⁵⁵ П. Драгутиновић, *Који чита га разуме: теме из Свејој Исуса Новој Завеји* (Београд: ХКЦ др Радован Биговић / Библијски институт ПБФ, 2015), 133–134.

Тома, међутим, не показује претходне знаке такве везаности за Исусово тело. Уместо тога, он открива да, као и остали ученици, не може да поверује док не види и не додирне васкрслог Исуса. Прилагодљиви (и васкрсли) учитељ попушта захтеву, пошто би то било средство којим би Тома могао да се преобрати у верника исте васкрсне вере као и Марија.⁵⁶

Исусово прилагођавање Томиним потребама води до момента препознавања у коме Тома одговара на учитељев позив: „Ὁ κύριός μου καὶ ὁ θεός μου“ (20, 28).⁵⁷ Као што је често напомињано, у Томином одговору еванђелиста осликава највишу христолошку афирмацију једне јеванђеоске личности.⁵⁸ Штавише, за разлику од, на пример, Петрове изјаве (6, 69), или Мартине (11, 27), читаоци имају разлога да претпоставе да Томина изјава служи као прва афирмација Исусовог идентитета који са собом носи меру разумевања. Ово такође показује завршетак Томиног путовања.⁵⁹ Он у потпуности изражава васкрсну веру и изражава оно што су читаоци знали од почетка: да се у Исусу манифестовала божанска Реч, која је заједно и са Богом и сама је Бог (1, 1–2).⁶⁰ Видевши знаке васкрснућа, Тома даје глас овој истини у наративном свету.

Многим коментаторима се чини, да се Томин моменат јасноће и уздигнућа топи у светлу Исусових речи: „Зато што си ме видио поверовао си? Блажени који не видјеше а вјероваше“ (20, 29).⁶¹ Иако Томино признање долази до истине о Исусовом идентитету, његова вера се јавља само због тога што је видео Исуса. У мери прекора Исус ускраћује благослов Томи тиме што је обећао благослов онима који верују без претходног виђења. Чини се да Исусова изјава у 20, 29 и даље подупире тему у Еванђељу о томе да су виђење (посебно виђење знакова) и вера несразмерни.⁶² На тај начин, неко би могао да сматра појаву Томине вере или неаутентичном или другостепенем.

⁵⁶ Zumstein, *Johannesevangelium*, 766; Beutler, 542.

⁵⁷ Са овим дуплим μου Тома сада поново гради непосредни, личнији однос са Господом.

⁵⁸ G. van Belle, “Christology and Soteriology in the Fourth Gospel: The Conclusion to the Gospel of John Revisited”, у: *Theology and Christology in the Fourth Gospel Essays by the Members of the Johns Hopkins University Seminar*, G. van Belle / J.G. Van der Watt / P.J. Maritz (уп.) (Leuven: Leuven University Press, 2005), 454; Popp, *Thomas*, 527; Brown, *John*, 2. 1032; Bultmann, *Johannesevangelium*, 538; Lee, *Partnership*, 46.

⁵⁹ Moloney, *John*, 537.

⁶⁰ У својој анализи Томине вере Beutler напомиње да, барем са становишта књижевности, ово исповедање креира неку врсту *inclusio* са прологом (*Johannesevangelium*, 530), што такође напомиње и Thyen (*Johannesevangelium*, 769), али потом надопуњује тврдећи да Томино признање обезбеђује врсту контраседочења на изјаву гомиле из 19, 53: Οὐκ ἔρχομεν βασιλέα εἰ μὴ Καίσαρα.

⁶¹ D. Conick, *Blessed*, 394–95; R. F. Collins, „Who Are You? Comparison / Contrast in Fourth Gospel Characterization”, у: *Characters and Characterization in the Gospel of John*, C. W. Skinner (уп.) (London: T&T Clark, 2013), 88–89; C. R. Koester, “Hearing, Seeing, and Believing in the Gospel of John”, *Bib* 70 (1989), 345–47; Skinner, *John and Thomas*, 71.

⁶² Види: Parnenios, *Rhetoric and Drama*, 123–128 пошто даје исправку за становиште да знаци и вера јесу у супротности пре него што су повезани.

Ипак, у скорој време научници су почели да цене комплексну динамику између вере и виђења у Јовановом Еванђељу.⁶³ Заправо, већ је устаљено мишљење неколицине новозаветних истраживача да чак и у Јн 20 свако ко дође до вере ради то средствима перцепције, посебно гледањем.⁶⁴ Уз то, интерпретатори су препознали да, док би Тома заправо добијао благослов на који Исус овде указује, то не имплицира да Тома не добија благослов, нити да је његова вера неадекватна. Гледајући даље у 20, 30–31, где еванђелиста говори директно својим читаоцима, правилно би се могло разумети да макаризам у 20, 29 није намењен Томи него слушаоцима Еванђеља, међу којима су они који врло вероватно никада нису видели отелотвореног Бога.⁶⁵ Благослов у 20, 29 њихов је, да га пригрле јер, за разлику од Томе, не би никад имали прилику да додирну ране од ексера. Ипак, еванђелиста се изгледа нада да ће његови читаоци потврдити заједно са Томом да је Исус и Господ и Бог и, радећи тако, примити благослов.

Стога ни Томина вера ни његова изјава „Ο κύριός μου καὶ ὁ θεός μου“ (20, 28) не доводе се у сумњу. Прилично је обрнуто: он изражава праву веру у васкрсење и читаоци треба да верују његовом сведочењу. Чинећи тако, учествују у тој вери.⁶⁶ Ово не чини Тому херојем, пошто је дошао до разумевања и исповедања искључиво средствима Исусовог руковођења. Да је Тома имао само сведочење својих другова–ученика, које би га водило, онда би читалац могао с правом да претпостави да би Томи увек недостајала васкрсна вера. Ипак, то се није догодило: Исус се срео са Томом када је то било потребно и водио га до разумевања узвишене истине. Сада читаоци морају веровати без знакова који су дати Томи, а на основу сведочења оних који су као Тома и који треба да буду њихов доказ вере.

Тома, као најпунји исповедник васкрсне вере, игра једну од кључних улога у Еванђељу. Он гради своју веру у Христово васкрсење на основу неколико конкретних поступака виђења и телесног додиривања.⁶⁷ Његова јединствена улога не значи да засењује друге ученике. Посебно његова изјава не умањује

⁶³ Parsenius, *Rhetoric and Drama*, 124, 127.

⁶⁴ Чак и сами читаоци Еванђеља виде Исуса преко страница Еванђеља, или (вероватније) кроз слушање прича из Еванђеља. Они такође морају да се ослоне на перцепцију у намери да верују, и да имају виђење. Овај дубљи ниво виђења преовлађује у раној јеврејској литератури укључујући и Филона Александријског. Опширније о томе Steven Fraade, "Hearing and Seeing at Sinai: Interpretive Trajectories", у: *The Significance of Sinai: Traditions about Sinai and Divine Revelation in Judaism and Christianity*, G. J. Brooke / H. Najman / L. T. Stuckenbruck (ур.) (Leiden: Brill, 2008), 247–68; E. Bimbaum, "What Does Philo Mean by 'Seeing God'? Some Methodological Considerations", у: *SBL Seminar Papers* 34 (1995), 535–555; E. Bimbaum, *The Place of Judaism in Philo's Thought: Israel, Jews, and Proselytes* (Atlanta: Scholars, 1996).

⁶⁵ Thyen, *Johannesevangelium*, 770; Bennema, *Encountering Jesus*, 292–93.

⁶⁶ Collins, *Representative Figures*, 37–38.

⁶⁷ R. Hirsch-Luipold, *Gott wahrnehmen*, 284.

значај Марије Магдалене, нарочито у њеној позицији *apostola apostolorum*.⁶⁸ Примере ова два различита обрасца вере вероватно је на уму имао и Ориген када је у свом коментару на Еванђеље по Јовану (2. 202) рекао: „Бог има мноштво начина да се прикаже људима који могу да прихвате да се Бог, који је изнад свих ствари, отелотворио.“⁶⁹ Обоје, и Тома и Марија, имају кључан допринос у приповедању: Марија је први сведок васкрсења, Тома је први тумач његовог значења.⁷⁰ Значајно је колико су ове две личности, илустровано описима из Јн 20, начиниле напредак и прихватиле своје стање узбуђења и разумеле га искључиво средствима Исусовог пастирског вођења, и то на начине који су одговарајући сваком од њих. Заправо, варијација једне тачке додире — која је оспорена Марији, али дозвољена Томи — наглашава ово прилагодљиво вођење. Питање опипавања указује на различите потребе сваког од ученика: Марија мора пустити да оде предваскрсни Исус, а Тома да задржи доказ празног гроба. Кроз ово двоје мора се ићи различитим путевима, а Исус обоје води до изражавања њиховог удела у васкрсној вери.

Марија Магдалена и Тома нису само једине именоване личности које се срећу са васкрслим Исусом на крају Еванђеља. Друго двоје, такође ученици, долазе до васкрсне вере као и Марија и Тома. Петар и „вољени ученик“, различити као што јесу, долазе до истог циља као и ови. Ипак, они такође стоје одвојено: и Петар и „вољени ученик“ имају искуство Исусове фокусиране педагогије током дужег временског периода. И сваки од њих долази не само до вере него такође играју специфичну улогу у заједници коју је Исус оставио иза себе.

БИБЛИОГРАФИЈА

BIBLIOGRAPHY

- Ashton, J. *Understanding the Fourth Gospel*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Attridge, W. “Don’t Be Touching Me’: Recent Feminist Scholarship on Mary Magdalene”, у: *A Feminist Companion to John*, Amy-Jill Levine (yp.), 137–159. Cleveland: The Pilgrim Press, 2003.
- Baret, C. K. *Das Evangelium nach Johannes*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990.
- Beime, M. M. *Women and Men in the Fourth Gospel a Genuine Discipleship of Equals*. Sheffield: Sheffield Academic, 2003.
- Bieberstein, S. „Maria aus Magdala (Joh 20, 1–18) — Interreligiöse, kulturelle und interkulturelle Lektüre“. *BiLi* 88, 1 (2015), 36–47.
- Bieringer, R. „Mary of Magdala and Jesus of Nazareth. A special Relationship in the light of John 20, 17“. *PIBA* 30 (2007), 1–14.
- Bimbaum, E. “What Does Philo Mean by ‘Seeing God’? Some Methodological Considerations”. *SBL Seminar Papers* 34 (1995), 535–555.

⁶⁸ A. Taschl-Erber, *Maria von Magdala: erste Apostolin*, 68.

⁶⁹ Origenes’ *Johanneskommentar: Buch I-V*, H.G. Thümmel (yp.) (Tübingen: Mohr Siebeck, 2011).

⁷⁰ Lee, *Partnership*, 46–48.

- Bimbaum, E. *The Place of Judaism in Philo's Thought: Israel, Jews, and Proselytes*. Atlanta: Scholars, 1996).
- Bultmann, R. K. *Das Evangelium des Johannes*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1957.
- Clark-Soles, J. "Mary Magdalene: Beginning at the End". *Y: Character Studies in the Fourth Gospel: Literary Approaches to Sixty-Seven Figures in John*, Steven A. Hunt / D. Francois Tolmie / Ruben Zimmermann (yp.), 626–640. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013.
- Collins, R. F. "Who Are You?" Comparison / Contrast in Fourth Gospel Characterization". *Y: Characters and Characterization in the Gospel of John*, C. W Skinner (yp.), 79–95. T&T Clark: London, 2013.
- Collins, R. F. *These Things Have Been Written: Studies on the Fourth Gospel*. Louvain: Peeters, 1990.
- Conway, C. M. *Men and Women in the Fourth Gospel: Gender and Johannine Characterization*. Atlanta: Society of Biblical Literature, 1999.
- Crotty, R. B. "The Two Magdalene Reports on the Risen Jesus in John 20". *Pacifica* 12 (1999), 156–168.
- De Conick, A. "Blessed Are Those Who Have Not Seen' (Jn 20: 29): Johannine Dramatization of an Early Christian Discourse". *Y: The Nag Hammadi Library after Fifty Years*, J. D. Turner / A. McGuire (yp.), 381–398. Leiden: Brill, 1997.
- Dietzfelbringer, C. *Johanneischer Osterglaube*. Zürich: Theologischer Verlag, 1992.
- Fehribach, A. *The Women in the Life of the Bridegroom: A Feminist Historical-Literary Analysis of the Female Characters in the Fourth Gospel*. Collegeville: Liturgical Press, 1998.
- Fowler, D. C. "Meaning of 'Touch me not' in John 20, 37". *BQ* 47 (1975), 16–25.
- Fraade, S. "Hearing and Seeing at Sinai: Interpretive Trajectories". *Y: The Significance of Sinai: Traditions about Sinai and Divine Revelation in Judaism and Christianity*, G. J. Brooke / H. Najman / L. T. Stuckenbruck (yp.), 247–68. Leiden: Brill, 2008.
- Frey, J. "Ich habe den Herrn gesehen' (Joh 20, 18): Entstehung, Inhalt und Vermittlung des Osterglaubens nach Johannes 20". *Y Studien zu Matthäus und Johannes*, U. Poplutz / A. Dettwiler (yp.), 267–284. Zurich: Theologischer Verlag, 2009.
- Heindl, A. „Maria von Magdala und der auferstandene Jesus. Exegetische Hilfestellungen für den Umgang mit einem schwierigen Text“. *CPB* 124, 2 (2011), 103–106.
- Hirsch-Luipold, R. *Gott Wahrnehmen: die Sinne im Johannesevangelium*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2017.
- Kitzberger, I. R. „Mary of Bethany and Mary of Magdala — Two Female Characters in the Johannine Passion Narrative. A Feminist, Narrative-Critical Reader-Response“. *NTS* 41, 4 (1995), 564–586.
- Koester, C. R. "Hearing, Seeing, and Believing in the Gospel of John". *Bib* 70 (1989), 345–47.
- Lang, M. *Johannes und die Synoptiker: eine redaktionsgeschichtliche Analyse von Joh 18–20 vor dem markinischen und lukanischen Hintergrund*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1999.
- Larsen, K. B. *Recognizing the Stranger: Recognition Scenes in the Gospel of John*. Leiden: Brill, 2008.
- Lee, D. A. "Partnership in Easter Faith: The Role of Mary Magdalene and Thomas in John 20". *JSNT* 58 (1995), 37–49
- Lee, D. A. "Turning from Death to Life; A Biblical Reflection on Mary Magdalene (John 20:1–18)". *Ecumenical Review* 50 (1998), 112–120.

- Lincoln, A. T. *The Gospel According to Saint John*. Peabody: Hendrickson, 2005.
- Maccini, R. G. *Her Testimony Is True: Women as Witnesses According to John*. Sheffield: Sheffield Academic, 1996.
- Minear, P.S. "We don't know where...? Joh 20, 2". *Interp.* 30 (1976), 125–139.
- Moloney, F. J. *The Gospel of John*. Collegeville: Liturgical Press, 1998.
- Moody Smith, D. *John*. Nashville: Abingdon, 1999.
- Most, G. W. *Die Finger in der Wunde: die Geschichte des ungläubigen Thomas*. München: C. H. Beck, 2007.
- Motte, M. „Maria von Magdala und die anderen Frauen des Neuen Testaments“. *Y: Die Bibel in der deutschsprachigen Literatur des 20. Jahrhunderts. Band 2: Personen und Figuren*, H. Schmidinger (yp.), 454–491. Mainz: Matthias-Grünewald Verlag, 1999.
- Moule, C. F. D. "The Individualism of the Fourth Gospel". *NovT* 5 (1962), 171–190.
- Neubrand, M. „Eine Geschichte von Bewegungen. Maria von Magdala und die Begegnung mit dem Auferstandenen (Joh 20,1–18)“. *Y: Oleum laetitiae. Festgabe für P. Benedikt Schwank OSB*, B. Schwank (yp.), 99–108. Münster: Aschendorff, 2003.
- O'Brien, K. S. "Written That You May Believe: John 20 and Narrative Rhetoric". *CBQ* 67 (2005), 284–302.
- Perkins, P. *Resurrection- New Testament Witness and. Contemporary Reflection*. Garden City, NY: Doubleday, 1984.
- Popp, T. "Thomas: Question Marks and Exclamation Marks". *Y: Character Studies in the Fourth Gospel Literary Approaches to Sixty-Seven Figures in John*, S. A. Hunt / D. F. Tolmie / R. Zimmermann (yp.), 504–529. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013.
- Reinhartz, A. "To Love the Lord: An Intertextual Reading of John 20". *Y: The Labour of Reading: Desire, Alienation, and Biblical Interpretation. Essays in Honor of Robert C. Culley*, Fiona C. Black / Roland Boer / Erin Runions (yp.), 53–69. Atlanta: Society of Biblical Literature, 1999.
- Ringleben, J. *Das philosophische Evangelium*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2014.
- Ruschmann, S. *Maria von Magdala im Johannesevangelium. Jüngerin. Zeugin. Lebensbotin*. Münster: Aschendorff, 2002.
- Schneiders, S. M. "Touching the Risen Jesus. Mary Magdalene and Thomas the Twin in Joh 20". *Y: The resurrection of Jesus in the gospel of John*, C. R. Koester (yp.), 153–176. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
- Schwankl, O. *Licht und Finsternis: ein metaphorisches Paradigma in den johanneischen Schriften*. Freiburg i. Br.: Herder, 1995.
- Siegert, F. *Das Evangelium des Johannes in seiner ursprünglichen Gestalt*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2008.
- Skinner, C. W. *John and Thomas — Gospels in Conflict?: Johannine Characterization and the Thomas Question*. Eugene: Pickwick, 2009.
- Stanley, H. „Un-doubting Thomas. Recognition scenes in the ancient world“. *PRST* 33, 4 (2006), 435–447.
- Taschl-Erber, A. „Apostolin und Sünderin: Mittelalterliche Rezeption Marias von Magdala“. *Y: Frauen und Bibel im Mittelalter. Rezeption und Interpretation*, A. Valerio (yp.), 41–64. Stuttgart: Kohlhammer, 2013.
- Taschl-Erber, A. „Maria von Magdala — erste Apostolin“. *Y: Neues Testament. Evangelien. Erzählungen und Geschichte*, I. Fischer (yp.), 362–382. Stuttgart: Kohlhammer, 2011.

- Taschl-Erber, A. *Maria von Magdala: erste Apostolin?: John 20,1–18: Tradition und Relecture*, Freiburg i.Br.: Herder: 2007.
- Thümmel, H. G. (yp.) *Origenes' Johanneskommentar: Buch I-V*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2011.
- Thyen, H. *Das Johannesevangelium*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2005.
- Van Belle, G. "Christology and Soteriology in the Fourth Gospel: The Conclusion to the Gospel of John Revisited". У: *Theology and Christology in the Fourth Gospel Essays by the Members of the snts Johannine Writings Seminar*, G. van Belle / J. G. Van der Watt / P.J. Maritz (yp.), 435–461. Leuven: Leuven University Press, 2005.
- Zumstein, J. *Das Johannesevangelium*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2016.
- Драгутиновић, П. *Који чииа да разуме: теме из Свејої иисма Нової Завеїа*. Београд: ХКЦ др Радован Биговић / Библијски институт ПБФ, 2015.
- Таталовић В., Перић, П., „Приповест Јовановог Јеванђеља о Васкрсењу Христовом (Јн 20–21)“. У: *Српска теолоија данас*, књ. 5: Зборник радова Петог годишњег симпозиона, уред. Р. В. Поповић, 11–21. Београд: Институт за теолошка истраживања ПБФ, 2014.

HOW EXPERIENCED MARY MAGDALENE AND APOSTLE THOMAS ACCORDING TO JOH 20 A RESURRECTED CHRIST?

MILAN KOSTREŠEVIĆ
Institute for New Testament
Faculty of Theology of the University of Bern
milan.kostresevic@gmail.com

Summary: Apostle Thomas plays a key role in *The Gospel According to John* as the most complete confessor of the Jesus's resurrection. He builds his faith in Christ's resurrection on the basis of several concrete procedures of seeing and physical touch. His unique role does not mean that he overshadows other Jesus's followers. His statement, in particular, does not diminish the significance of Mary Magdalene, especially her position as *apostola apostolorum*. The examples of these two different forms of faith probably had Origen in mind when he said in his commentary on the Gospel of John (2.202): "God has many ways to show to people who can accept that God, who is above all things, embodied." Both, Thomas and Mary gave a key contribution to the story: Mary is the first witness of Jesus's accomplishment, Thomas is the first interpreter of that accomplishment. The data analysis of the scenes in Joh 20 illustrates the ways in which both progress in their understanding of Jesus's resurrection. They accepted their exalted status through the means of his shepherd guidance, in ways strange to each of them. The flexibility of this guidance is emphasised by Jesus's different approach in two characteristic situations: after the resurrection, it is not allowed to Mary to touch him; on the other hand, it is allowed to Thomas. It indicates the different needs of each of the follower: Mary has to let the pre-resurrection Jesus go; Thomas has to retain the evidence of an empty grave. These two have their own ways and Jesus leads both of them to recognise their share in Easter faith. By the end of the Gospel, Mary Magdalene and Thomas are not the only characters who meet resurrected Jesus. There are other two, also followers, who became aware of Jesus's resurrection as well as Mary and Thomas.

► *Key words:* Resurrection, Mary Magdalene, Apostle Thomas, the Easter fait.